

Карпенко Андрій,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ

ГАЙДЕГГЕРОВІЗНАВСТВО І ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Мета дослідження полягає в тому, щоб окреслити можливість повороту філософської історіографії до історії рецепції ідей, розглянутої в рамках поточних досліджень Гайдеггера в Україні і в усьому світі. Методологія поєднує в собі елементи дискурс-аналізу з традиційними методами історичної та філософської критики. Наукова новизна дослідження виражається в наступних положеннях: 1) питання про сучасну історію рецепції філософії Гайдеггера у всьому світі відсутнє в українському історико-філософському дискурсі; 2) концепт *Rezeptiongeschichte* потрібно включити в рамки філософської історіографії як найважливіший спосіб подолання розриву між українською філософією і глобальними інтелектуальними тенденціями; 3) перехід філософської герменевтики від інтерпретації до рецепції деконструє гегельянське поняття історії філософії як філософії в більш прагматистському ключі історії філософії як галузі інтелектуальної історії. Доведено, що український дискурс філософської історіографії досі не пережив ситуацію постмодерну, знаходячи порятунком в ідеалістичній метафізиці історії, яка сприймає гайдеггерівську ідею піднесеного філософування, протиставленого науковому мисленню. Це наївне гайдеггеріанство заважає адекватному розвитку досліджень філософії Гайдеггера в Україні. Проте, його можна перевершити, зрушуючи фокус дослідження від умовляної герменевтики текстів та ідей до реконструкції різних рецепцій думки Гайдеггера у всьому світі. Такий зсув вимагає реінтерпретації філософської історіографії з точки зору соціології знання або інтелектуальної історії, а не герменевтики і феноменології.

Ключові слова: гайдеггерознавство; філософська історіографія; *Rezeptiongeschichte*; дискурс; герменевтика; реконструкція.

© Карпенко Андрій

Надійшла до редакції 17.10.2016

УДК 101.1:316

МУЛЯР ВОЛОДИМИР,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету

СТРАХ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ФЕНОМЕНУ

У статті аналізується страх як один із сутнісних вимірів людини та актуальна проблема соціальної філософії. Обґрунтовується низка фундаментальних особливостей людського страху. Доводиться внутрішній, органічний взаємозв'язок страху і свободи людини, зокрема страху в умовах скutoї свободи за необхідністю та страху в умовах скutoї свободи в собі самій. Дається характеристика страху західноєвропейської середньовічної людини, а також людини епохи Відродження. Зважаючи на основні тенденції та риси сучасного світу, формулюється висновок про сучасну епоху як епоху страху, а також про сучасну людину як людину страху.

Ключові слова: страх; людська природа; свобода і страх; напруження цивілізації; страх західноєвропейської середньовічної людини; страх та епоха західноєвропейського Відродження; епоха страху; людина страху.

Постановка проблеми. Серед величезної мозаїки проявів людського як такого феномену страху, безсумнівно, посідає особливе місце. Очевидно, це зумовлено не просто чуттєвістю як значущою властивістю людини. Ідеться й про таку природну її сутність, як страж-

денність. Людина - істота страждання і страждуюча, цей зріз її фізіологічного, емоційного, душевного і в цілому духовно-світоглядного буття характеризує людину саме як істоту за визначенням. Саме цим і зумовлюється особлива увага науковців до феномену страху.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Як причину соціокультурних зрушень феномен страху досліджували психологи, історики, філософи, представники інших гуманітарних і соціальних наук. Так, у психологічних дослідженнях страх прийнято розглядати як патологічну форму тривожності, суб'єктивний афект, який піддається чи не піддається корегуванню (В. Астапов, Н. Левітов та інші). Місце й значення страху в історичному та культурному процесі аналізували Ж. Лефевр, Л. Февр, О. Шпенглер, Ж. Делюмо, І. Вайнберг, А. Гуревич, Н. Ейдельман. Як регулятор релігійної свідомості страх детально описаний у С. К'єркегора, М. Бердяєва, П. Флоренського. Онтологічну різноманітність феномену страху в різні часи та в різних соціальних вимірах розглядали М. Гайдеґґер, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, П. Тіліх, Й. Гейзінга, М. Бердяєв, О. Лосєв, С. Аверінцев, В. Андрусенко, М. Бахтін, П. Гайденко, П. Гуревич та інші. Бачення фундаментальних проблем феномену страху в сучасній українській філософії, базоване на попередніх європейських та радянській традиціях, викладено в роботах та дисертаційних дослідженнях Л. Газнюк [1], Н. Хамітова [2], О. Туренка [3], В. Мельник [4], Л. Горохової [5] та ін. Разом із тим, на тлі продовження інфляції соціокультурних цінностей європейської цивілізації, актуальність вивчення феноменів, що є засобами вираження та артикуляції таких цінностей, зокрема феномену страху, суттєво посилюється. Виклад власного бачення на проблеми страху та визначення методологічних особливостей аналізу цього явища є **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Перша і фундаментальна особливість, а тому і значущість страху, полягає в тому, що страх - це іманентна онтологічна сутність людини як істоти. Явище страху притаманне людині протягом всієї історії існування. Причому це характерно не тільки для людини як окремішності. Відчуття страху можна легко зафіксувати і в процесі функціонування людських спільнот, починаючи локальними (сім'я, родина, соціальна група) і закінчуючи глобальними (народ, нація, цивілізація). Практично будь-яка важлива дія людини, незалежно від того, з яким рівнем усвідомлення вона здійснюється, завжди супроводжуватиметься тривогою, боязню, страхом невдалого результату. І це природно, адже людина рідко здійснює свою власну індивідуальну діяльність із цілковитим усвідомленням її механізмів та наслідків. Фактично людська життєдіяльність ніколи не була повністю контрольована людськими силами, особливо тими, які прогнозують та забезпечують результат. У цьому корінь, об'єктивна причина того, що ми називаємо страхом. Одночасно в цьому також і корінь вічності його існування в людському бутті. Ось чому, на нашу думку, страх потрібно уявляти одвічним супутником людського буття, а значить вічною життєвою проблемою як самої людини, людських спільнот, а також вічним предметом людської рефлексії, у тому числі й філософської.

Очевидно, що має право на життя і висновок про природні, насамперед тваринні, джерела людського страху. Страх - це один із станів людської істоти, який, з одного боку, виявляє її звирину сутність, а з іншого, характеризує унікальні виміри людської особистості. Успадкувавши відчуття страху від природи (у першу чергу від тварин), людина "окультуривала", "соціалізувала" свій страх тим, що зробила його об'єктом власної рефлексії, оформила його в спеціальні соціальні інструменти (обряди, ритуали, звичаї, канони тощо). Інстинктивно борючись таким способом зі страхом, людина прагне створити своєрідну йому соціальну оболонку. Однак страх не зник у культурі, а швидше набув нових рис та особли-

востей, які невідомі тваринам. Таким чином, страх як природне явище в умовах людського простору став соціальним страхом, диференціюючись відповідно до найрізноманітніших проявів людського буття. Звідси - його надзвичайна практична значущість у житті людини на всіх рівнях її соціальності. Звідси - і його гостра предметність у рамках найрізноманітніших наук про людину.

Друга методологічна особливість аналізу феномену страху полягає в тому, що страх ніколи не буває одним і тим самим. Усе залежить від конкретної людини, умов її життєдіяльності, світоглядно-духовного фундаменту структури людських сил. Ці та низка інших факторів зумовлюють різні змісти страхів людини в різні часи. Таким чином, у людській історії одні страхи змінюються іншими, породженими новими умовами людського буття. У цьому контексті варто зазначити те, що будь-який страх загострюється й різко посилюється в переломні моменти розвитку суспільства, коли трансформації соціуму руйнують звичні стереотипи діяльності та мислення, їм на зміну приходять нові, такі, з якими людина ще не стикалася. Такі особливості прояву страху як явища сьгодні однаково характерні як для країн із комфортними умовами життя людей, так і для інших країн.

Остання думка має принципове значення. Не варто думати, що високий рівень життя людей автоматично усуває найрізноманітніші людські фобії. Адже комфортність людської життєдіяльності визначається не тільки рівнем добробуту, забезпеченням широких прав і свобод громадян тощо. Дуже важливою умовою, що породжує або знижує почуття страху, є фактор стабільності соціуму на всіх рівнях його функціонування. Саме стабільність, своєрідна незмінність усталених соціальних стандартів великою мірою впливає на те, будуть розгортатися в суспільстві різні страхи, чи не будуть. Ілюстрацією такого висновку може бути сьгоднішня Західна Європа, а особливо Франція. Низка терористичних актів за останній час, включаючи й останні жакливі події в місті Ніцца, на наше переконання, саме й свідчать про те, що багата, заможна країна - ще не гарантія суспільного спокою і відсутності страхів людей. Тому що страх бідності, незможності, низького добробуту і страх особистої безпеки - це різні рівні страху. Дозволимо собі в цьому контексті стверджувати, що якби перед людським індивідом стояв вибір заможності чи безпеки, то його рішення було б на користь останньої. І це не дивно, адже явища бідності чи заможності хоч і важливі, але все ж такі є швидше кількісними вимірами людського буття, а безпека - це якісний вимір, без гарантування якого питання заможності втрачають будь-який смисл. Нагадаю також і про те, що в історії світової інтелектуалістики феномену безпеки завжди відводилась особлива увага. Достатньо згадати таких мислителів, як Платон, Г. Гроцій, Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. Гегель, А. Маслоу та багато інших. Не лише вони та інші, але й практично всі відомі на сьгодні міжнародні документи з прав людини наголошують на потребі безпеки як одного із вроджених, а тому невідчужуваних прав людини. Не випадково сьгодні французькі, які зазнали низки терактів, говорять про безпеку як найважливішу умову цивілізованого життя. Про це свідчать результати опитування, що проводилось Французьким інститутом громадської думки (IFOP) наступного дня після трагедії в Ніцці. 67 % опитаних жителів цієї країни засумнівались у здатності влади гарантувати безпеку. 99 % оцінили рівень терористичної загрози в країні як високий або дуже високий, що їх дуже турбує [6]. Ці результати - свідчення серйозного безсилля державних інституцій дуже розвиненої, демократичної краї-

ни з передовою правовою системою гарантувати безпеку людей і, таким чином, запобігати поширенню різноманітних страхів. З іншого боку, як не дивно, але своєрідна політична, соціально-економічна та інша стабільність у колишньому СРСР створювала психологічну атмосферу впевненості в завтрашньому дні, давала певні гарантії спокійного життя людей. Звичайно, то була не стабільність заможності, а стабільність бідності, злиденності, яку ніякими аргументами не можна виправдати. Однак ці порівняння наводяться нами лише для одного: показати, що стабільно діючі норми спільного життя людей - шлях до зниження загального рівня найрізноманітніших фобій. Коли ж така соціальна стабільність поєднується з високим добробутом людей, це створює умови долаання критичного рівня страхів.

З вищесказаного випливає суттєвий висновок. Як відомо, домінантною особливістю сучасного світу у всіх його без винятку частинах є трансформаційність, пришвидшення темпів життя людей, постійні внутрішні перетворення з появою не бачених раніше зразків буття. Це створює фрагментарність сучасного світу, його мозаїчність, швидкоплинність, а тому нестабільність. Осатання як суттєва формоутворювальна особливість сучасного світу зростає й зумовлює парадоксальну ситуацію постійної нестабільності, своєрідної стабільної нестабільності. Потрібно прийняти як дане, що світ уже ніколи не буде таким, як був колись, і людина в ньому буде іншою та існуватиме по-іншому. Блискуче про це написав ще К. Ясперс. Показуючи відмінність між традиційними епохами й сучасною, він зазначав: "Був час, коли людина відчувала світ неминушим, таким, як він існує між золотим віком, що щез, і призначеним божеством кінцем. У цьому світі людина будувала своє життя, не спробуючи змінити його. Її діяльність була спрямована на покращення свого становища в рамках самих по собі незмінних умов. У них вона відчувала себе захищеною, єдиною із землею і небом. Це був її світ, бо буття вона вбачала в трансцендентності. У порівнянні з таким часом людина (сучасна - М. В.) виявилась відірваною від своїх коренів, коли вона усвідомлює себе в історично певній ситуації людського існування" [7, с. 288]. Близький до цього О. Шпенглер: "Щось чуже, - пише він, - перетворює майбутнє в минуле, і ця сторона надає часові, на противагу просторові, тієї сповненої суперечностей моторошності й приголомшуючої подвійності, яких не може цілком позбутися жодна значуща людина" [8, с. 87].

Отже стабільна нестабільність сучасного світу породжує епоху, яка закладає об'єктивну основу наростання різноманітних фобій. Сучасна людина втрачає безпеку, яку вона мала в минулому, традиційному світі. А разом із цим вона ще дужче стає незахищеною, самотньою, з роздвоєним, розтроєним і т. ін. світоглядом, який є лише відображенням такого самого розірваного, калейдоскопічного світу. Так відкриваються "шлюзи" для виникнення найнесподіваніших страхів, що породжуються небаченими раніше зразками суспільного й природного буття. Очевидно, можна стверджувати, що в людській історії настала епоха страхів, об'єктивна база якої посилюється. А тому людина в умовах такої епохи стає людиною страху, постійного очікування різноманітних загроз і ризиків потрапити в непередбачувані ситуації. Це, на мою думку, фундаментальна особливість як сучасного світу, так і сучасної людини. Тому будь-які науки дослідження, які стосуються проблематики життєдіяльності сучасної людини і світу, будуть неадекватними без урахування вищенаведеного висновку як базової методологічної засади.

У контексті вищесказаного важливим методологіч-

ним питанням є питання про джерела страху як феномену як в історичному, загальноцивілізаційному аспекті, так і суто індивідуальному, особистісному. Стрижневим фактом у цьому смислі виступає феномен свободи. На цьому наголошував і один із перших дослідників феномену страху датський філософ С. К'еркегор. У праці "Страх і трепет" (1844 р.) він писав: "Страх - це не визначення необхідності, але він також і не визначення свободи, страх є скута свобода, коли свобода не вільна в самій собі, але скута - і не в необхідності, але в собі самій" [9, с. 150]. У цих словах - методологічний ключ до розуміння страху як в умовах відсутності свободи (тобто скutoї свободи), так і в умовах наявної свободи (тобто скutoї в собі самій). Ілюстрація цьому - періоди, зокрема, західноєвропейської історії, коли наставали, за висловом К. Поппера, напруження цивілізації. Саме в такі часи, коли суспільство вичерпувало всі зовнішні, об'єктивні потенції власного розвитку (скута свобода) і з острахом шукало нові способи й форми спільної самореалізації (скута свобода в собі самій), найкраще проявляються внутрішні взаємозв'язки свободи і страху.

Перше з напружень цивілізації англійський учений відносив на початок VI - кінець V ст. до н. е. Тоді соціальні зміни принесли з собою нову віру - у людину, егалітарну справедливість та людський розум і, таким чином, викликали ворожу реакцію на них з боку послідовників закритого суспільства [10, с. 212]. А значна частина громадян тогочасної Греції опинилася в ситуації крайньої нестабільності, що викликало розпач, розчарування, страждання та розкаювання. Одночасно масове почуття страху охопило людей перед фактом незрозумілої і для багатьох ворожої життєвої перспективи. Із часом напруження цивілізації, а за ним і масовий страх спали, у суспільстві встановилася відносна стабільність і соціальний спокій. Саме в цей час давньогрецька цивілізація показала зразки політичної демократії, витонченого мистецтва, свободи духу, величності філософської традиції. Однак на зламі тисячоліть напруження цивілізації знову зросло й головною його причиною стало становлення християнства. Язичництво вичерпало себе, а на зміну йому йшла монотеїстична релігія, яка несла з собою абсолютно нові принципи суспільних відносин, вінцем котрих стала церква як особлива соціальна інституція. На багато століть Західна Європа занурилася в специфічну атмосферу, в якій, з одного боку, на поверхні проявлялася духовно-світлоглядна стабільність, а з іншого - повна відсутність свободи. Стабільність несвободи на всіх рівнях середньовічного західноєвропейського суспільства - стрижнева особливість тих часів. Сформувалася своєрідна цілісність буття, в якому окремі його прояви не мали й не могли мати самостійного вартісного значення. Сила й авторитет Абсолюту були такими, що затьмарювали собою будь-які одиничні явища конкретного суспільного буття, будь-яку оригінальність, унікальність. Суспільну вартість мало лише те, що було типовим, стандартним, без будь-якого відхилення від норми. Це невідвратно вело до відмови середньовічної людини від власної індивідуальності, добровільного бажання в усьому максимально бути наближеним до Абсолюта. У результаті об'єктивно продукувалася двоїстість буття людини того часу: з одного боку, усвідомленість власної оригінальності, неповторності й природна потреба творчості та самореалізації, з іншого - не тільки повна відсутність соціального запиту на це, але й суспільна вимога до знищення індивідуальності та свободи. Звідси - постійне "вглядання" людського індивіда тих часів в самого себе, усвідомлення глибокої потреби вираження

своєї унікальності й одночасно розуміння небезпечних ризиків і надзвичайного страху бути покараним за реальний прояв власної неповторності. Звідси - психологічна дисгармонія епохи середніх віків, особистісне емоційне занепокоєння індивіда, страждання від духовної та соціальної депресії, страх видати своє справжнє внутрішнє "Я". Як зазначає відомий дослідник епохи середньовіччя А. Я. Гуревич, "такий стан міг доходити до масштабів масового психозу і глибоких невротичних явищ" [11, с. 199]. Залякані страхом очі - так можна коротко охарактеризувати внутрішню психологічну трагедію людини західноєвропейського середньовіччя.

Безсумнівно, ще одним яскравим прикладом надзвичайно глибокого напруження цивілізації, яке за своїм духовно-світоглядним змістом стоїть в одному ряду з показаними вище, є епоха західноєвропейського Відродження. Не викликає сумнівів і те, що вона стала логічним наслідком середньовічних суспільних відносин, глибокої заляканості людини й бажання позбутися страху. Протягом величезного історичного періоду масові фобії сприяли вичерпуванню всіх як об'єктивних, так і суб'єктивних потенцій розвитку середньовічного суспільства. Зеніт його виснаження припав на кінець XIV - середину XV століття, коли, здавалося б, досить міцна, заґрунтована на католицизмі, духовно-світоглядна, економічна, політико-правова тощо система почала швидко розпадатися, а на зміну їй прийшли нові засади життєдіяльності соціуму. Близьку до цього приводу написав Й. Гейзінга: "Жодна епоха, - зазначав він, - не нав'язує людині думку про смерть з такою наполегливістю, як XV століття. Життя проходить на тлі безперервного заклику: *tememento mori*. Ренесанс прийде лиш тоді, коли зміниться тон життя, коли приплив згубного заперечення життя втратить свою силу і ...повіє освіжаючий вітер..." [12, с. 149, 368]. Тоді, за аналогією з рубежем VI - V ст. до н. е., з'явиться нова віра в людину, але з іншим змістом - непересічністю, своєрідністю, неповторністю, унікальністю, одне слово - індивідуальністю кожної людини. Саме епоха Відродження відкине середньовічну норму "індивідуальне невиразне" і сформулює новий принцип життєдіяльності людини - "із себе!". Таким чином, нова епоха прибере зовнішні, об'єктивні умови стримування людської свободи (скутої свободи) і проголосить ідею вільної людської особистості.

Однак епоха західноєвропейського Відродження, усунувши умови скутої свободи як джерела людського страху, насправді цей страх не усунула. Тому, що відкрила величезні за можливостями шлюзи внутрішньої свободи людини. Парадокс, але саме потенція внутрішньої свободи в Західній Європі XV-XVI століть породила нові страхи - страхи так званої скутої свободи в собі самій. Величезна маса людей по-справжньому злякалася нових можливостей, бо опинилася в становищі самотності й величезної відповідальності, яку вже не можна було перекласти на іншого. І в цьому - новий корінь масових страхів, які виникли в часи Відродження.

Уважаємо, що класичним прикладом вищесказаного стали процеси, які захопили християнство в часи Відродження. Очевидне застаріння низки канонів католицизму на тлі бурхливого розвитку нових суспільних відносин, які об'єктивно вимагали модернізації в усіх сферах життя людей - виробництві, технологіях, освіті, побуті тощо, але насамперед у сфері вивільнення творчих можливостей людини, урешті призвели до розколу самого християнства як духовно-світоглядного стрижня, що цементував епоху середніх віків, і виникнення протестантизму. Просте виправдання молитвою, індульгенції та інші подібні "стандарты" католицизму, спрямо-

вані на усунення гріха, уже не влаштовували суспільство. Швидше за всіх це зрозумів М. Лютер. Невимовний жах перед Судом Божим, а також особливості виховання ("Я був заляканий ними (батьками) до сором'язливості") штовхали цього реформатора християнства до пошуку такого єднання з Господом, де страх можливо було б усунути. До того ж постійне відчуття богозалишеності загострювало фактор особистого страху до краю. Однак те саме можна було спостерігати і серед великих мас людей - факт розірваності з Богом, самотність і глибокий страх перед майбутнім. Ось чому М. Лютер запропонував виправдання вірою: не просто молитву і відпущення гріхів, а внутрішню глибоку віру в Божу любов і підтвердження цієї віри реальними справами. Тільки такий спосіб єднання з Господом, на його думку, відкривав можливості зняття скутості внутрішньої свободи, рамки якої значно розширила нова епоха.

Таким чином, якщо Ренесанс як епоха змін створила умови для зняття зовнішнього фактора страху (скутої свободи з необхідності), одночасно виявивши внутрішній фактор страху (скута свобода в собі самій), то Реформація стала відображенням політичної реакції страху людей перед фактом невідворотних змін, а також запропонувала в особі М. Лютера шлях вивільнення внутрішньої свободи людини через модернізацію християнства. Оскільки час західноєвропейського Відродження фактично став вододілом між традиційними епохами (античністю та середньовіччям) та епохою сучасною, модерною, він закономірно відкрив "шлюзи" постійної модернізації суспільного життя. Напруження цивілізації стали частішими, принципи функціонування західноєвропейської цивілізації створювали базу для постійного пришвидшення темпів життя людей, що об'єктивно ґрунтувало виникнення нових і нових фобій. Вінчає цей процес сучасна епоха, яка, як було сказано вище, є епохою в тому числі й страху, що культивує відповідний зразок людини.

Висновки

Представлені вище роздуми, присвячені з'ясуванню місця й значення страху в соціокультурних вимірах життя людини, дозволили виокремити три фундаментальні методологічні особливості аналізу цього феномену, які полягають у тому, що:

- страх - це іманентна онтологічна сутність людини як істоти, яка, розвинувшись у людському просторі, набула ознак соціальності й сьогодні диференціюється відповідно до найрізноманітніших проявів людського буття. Цим зумовлюється його надзвичайна практична значущість в житті людини і його гостра предметність у теоретичних рефлексіях;

- страх ніколи не буває одним і тим самим, він має різні форми прояву в різні епохи й у різних вимірах соціальності. Утрата людиною традиційного світу й моно-світогляду спричинила й втрату безпеки, яку вона мала в минулому, традиційному світі. Небачені раніше зразки суспільного й природного буття створюють підґрунтя для виникнення нових, найнесподіваниших страхів. Наразі наш час можна характеризувати як епоху страхів, а людину в умовах такої епохи як людину страху, що перебуває в стані постійного очікування різноманітних загроз і викликів;

- методологічним ключем до розуміння страху виступає феномен свободи. Використовуючи визначення С. К'єркегора, що страх - це скута свобода, не вільна в самій собі, проаналізовано два періоди європейської історії, коли внутрішні взаємозв'язки свободи і страху проявилися найкраще - епоху Середньовіччя та Ренесансу і зроблено висновок, що зняття зовнішнього фак-

тора страху (скутої свободи з необхідності), одночасно проявляє внутрішній страх особистості (скута свобода в собі самій) і навпаки. І саме в такі періоди найбільшого напруження цивілізації (термін К. Поппера) відкриваються "шлюзи" для модернізації суспільного життя і зміни епох.

У статті зачеплено лише невеликий сегмент надзвичайно складного, а тому дуже важливого для життєдіяльності сучасної людини феномену. Показано тільки фундаментальні, глобальні напруження в розвитку західноєвропейської цивілізації і відповідні страхи, які супроводжували ті справді тектонічні зміни в історії людства. Залишилась лівова частка історичного періоду західноєвропейської людності після епохи Відродження, яка, безсумнівно, викликає глибокий інтерес дослідника у вимірах людського страху. Однак - це предмет іншої статті. Зараз же очевидним є одне: ґрунтовні дослідження вказаної проблематики будуть мати неабияке значення і для самої науки, і для сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газнюк Л. Філософські етюди екзистенціально-соціального буття : [монографія] / Л. М. Газнюк. - К. : Вид-во "ПАРАПАН", 2006. - 368 с.
2. Хамитов Н. В. Філософія человека: от метафизики к метаантропологии / Н. В. Хамитов. - К. : Ника-Центр, М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. - 334 с.
3. Туренко О. С. Співвідношення соціальної відповідальності та страху в концепті національної держави: українське сьогодні / О. С. Туренко // Наука. Релігія. Суспільство. - 2008. - № 1. - С. 93-99.

Муляр Владимир,

доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой гуманитарных и социальных наук Житомирского государственного технологического университета

СТРАХ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНАЛИЗА ФЕНОМЕНА

В статье анализируется страх как одно из существенных измерений человека и актуальная проблема социальной философии. Обосновывается ряд фундаментальных особенностей человеческого страха. Доказывается внутренняя, органическая взаимосвязь страха и свободы человека, в частности, страха в условиях скованной свободы по необходимости и страха в условиях скованной свободы в себе самой. Дается характеристика страха западноевропейского средневекового человека, а также человека эпохи Возрождения. Принимая во внимание основные тенденции и черты современного мира, формулируется вывод о современной эпохе как эпохе страха, а также о современном человеке как человеке страха.

Ключевые слова: страх; человеческая природа; свобода; напряжение цивилизации; страх западноевропейского средневекового человека; страх и эпоха западноевропейского Возрождения; эпоха страха; человек страха.

Muliar Volodymyr,

Doctor of philosophical Sciences, professor, the Head of the Department of Humanities and Social Sciences of Zhytomyr State Technological University

FEAR: METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE PHENOMENON FEATURES

Fright is analyzed both as one of the important characteristics of a person, and as a topical issue of humanitarian science, in particular philosophy. Phenomenon of fright is substantiated as an innate ontological nature of a person which is inherited from nature (animals, first of all) but "cultivated", "socialized" and is considered to be the object of a personal reflection. It is shown that fright is immanently connected with a complex of human rights and freedoms and, especially, with satisfaction of human safety needs. It is proved that freedom is the key source of fright and these phenomena are closely interconnected. Fright both in the conditions of straitened freedom by perforce, and in the conditions of straitened freedom in itself is characterized. Fright features of a Western European medieval man in the conditions of so called stable unfreedom, that is straitened freedom by perforce, with his psychological disharmony, suffering from spiritual and social depression, as well as from the risk to manifest his real "Self" is shown. Fright features of a Western European Renaissance man in the conditions of liberation from

4. Мельник В. В. Соціально-філософські експлікації страху на матеріалі протестантської версії екзистенціалізму : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.03 / В. В. Мельник ; Донбаський держ. пед. ун-т. - Слов'янськ, 2013. - 388 с.

5. Горохова Л. В. Страх як екзистенціал буття сучасної людини: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / Горохова Людмила Вікторівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир, 2012. - 16 с.

6. Теракт в Ницце: французы стали меньше доверять властям [Электронный ресурс] // Корреспондент.net. 18.07.2016. - Режим доступа : <http://korrespondent.net/world/3719063-terakt-v-nyttse-frantsuzy-staly-menshe-doveriat-vlastiam>.

7. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс ; [пер. с нем.]. - 2-е изд. - М. : Республика, 1994. - 527 с.

8. Шпенглер О. Закат Европы / Освальд Шпенглер. - М., 1923. - Т. 1. - 467 с.

9. Кьеркегор С. Страх и трепет / Сёрен Кьеркегор ; [пер. с дат.]. - М. : Республика, 1993. - 383 с.

10. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / Карл Поппер.- К. : Основа, 1994. - Т. 1. - 444 с.

11. Мордвинцева Л. П. Индивидуальность в эпоху средневековья: Опицинус де Канистрис / Л. П. Мордвинцева, А. Я. Гуревич // Реф. журнал. Общественные и гуманитарные науки. - 1994. - № 4. - Сер. 3. Философия. - С. 194-200.

12. Хейзинга Й. Осень средневековья: Исследования форм жизненного уклада и форм мышления в XIV-XV веках во Франции и Нидерландах / Й. Хейзинга. - М. : Наука, 1988. - 542 с.

church dogmata (external freedom) but in the context of inside constrained freedom are shown. Taking into consideration the tendencies and the features of modern world, the conclusion is drawn that today's epoch is an epoch of fright and today's man is a man of fright.

Key words: *fright; human nature; freedom; the strain of civilization; fright of a Western European medieval man; fright and the epoch of Western European Renaissance; epoch of fright; man of fright.*

REFERENCES

1. Haznyuk, L. (2006), Philosophical studies physical-existential existence, *PARAPAN Publishing*, Kyiv, 368 p. (ukr).
2. Khamitov, N.V. (2002), Human philosophy: from metaphysics to meta-anthropology *Nika-Tsentr Publishing*, Kyiv, *Institute of humanities research*, Moscow, 334 p. (rus).
3. Turenko, O.S. (2008), Value of social responsibility and fear in the concept of the nation state, today Ukrainian, *Science. Religion. Society*, № 1, 93-99 (ukr).
4. Melnyk, V. (2013), *Socio-philosophical explication fear the material Protestant version of existentialism*, Thesis for the degree of Doctor of philosophical sciences after specialty 09.00.03 «Social Philosophy and Philosophy of History», Slavyansk, 388 p. (ukr).
5. Horokhova, L.V. (2012), *Existential fear of being a modern man: social-philosophical analysis*, Abstract of Thesis for the degree of Candidate of philosophical sciences after specialty 09.00.03 «Social Philosophy and Philosophy of History», Zhytomyr, 16 p. (ukr).
6. Terrorist attack in Nice: the French have less trust in authorities. *Korrespondent.net*. 18.07.2016, available at: <http://korrespondent.net/world/3719063-terakt-v-nytstse-frantsuzy-staly-menshe-doveriat-vlastiam>
7. Jaspers, Karl (1994), The Origin and Goal of History [translat.], *Republic Publishing*, Moscow, 527 p. (rus).
8. Spengler, Oswald (1923), The Decline of the West [translat.], Vol.1, *W.p.*, Moscow, 467 s. (rus).
9. Kierkegaard, Søren (1993), Fear and Trembling [translat.], *Republic Publishing*, Moscow, 383 p. (rus).
10. Popper, Karl (1994), The Open Society and Its Enemies [translat.], *Ocnovy Publishing*, Kyiv, 444 p. (ukr).
11. Mordvintseva, L.P. and Gurevich, A.Ya. (1994), Individuality in the Middle Ages: Opitsinus de Kanistris, *Ref. Journal. Social Sciences and Humanities*, № 4, Ser. 3. Philosophy, 194-200 (rus).
12. Huizinga, J. (1988), The Waning of the Middle Ages: The study forms of lifestyles and ways of thinking in the XIV-XV centuries in France and the Netherlands [translat.], *Nauka*, Moscow, 542 p. (rus).

© Муляр Володимир

Надійшла до редакції 17.10.2016

УДК 164.031

САВЧЕНКО НАДІЯ,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціології Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ AD-АРГУМЕНТІВ ТА КРИТЕРІЇ ЇХ ПРИЙНЯТНОСТІ

У статті розглядається поняття "апелюючий аргумент" (ad-аргумент) з точки зору сучасних підходів (прагматодіалектика, неформальна логіка, формальна діалектика) в теорії аргументації. Переглядаються підстави, на основі яких довгий час такі аргументи визнавалися помилкою в аргументації. Неформальний характер таких аргументів є основним підґрунтям для розуміння їх як софістичного способу аргументації. Крім того, встановлюється, що критика таких аргументів можлива не лише за формою, а й за змістом. Визначається, що прийнятність ad-аргументів можлива при встановленні зв'язку між тезою діалогу і предметною царинною, що залучається такими аргументами і зазвичай не стосується предметної області самого діалогу. Пропонується метод критичних питань та метод універсалізації ad-аргументів, як способів перевірки їх релевантності.

Ключові слова: *апелюючий аргумент (ad-аргумент); комунікативний характер істини; логічне слідування; доведення; аргументація; обґрунтування.*

Постановка проблеми і стан її дослідження. Аргументативна проблематика сьогодні не відноситься лише до сфери логіки, ідеться вже про створення окремої теорії аргументації. Нові напрямки в теорії аргумен-

тації почали формуватися з другої половини ХХ століття, а сама теорія розробляється й зараз. Відповідно, багато понять змінюють своє значення (наприклад, ті, що запозичені з логіки), відкриваються нові гори-